

Hoe kan men best de overgang van school naar werk opvolgen?

Deze bijdrage bespreekt de door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) van de FOD Economie uitgevoerde en door Eurostat gecoördineerde enquête naar de arbeidskrachten (EAK). Meer specifiek focussen we op de aparte modules over de overgang van school naar werk, die zowel in 2000 als in 2009 in het tweede kwartaal aan de enquête naar de arbeidskrachten werden toegevoegd. Aan de hand van een beperkt aantal resultaten illustreren we het belang, maar ook de beperkingen van deze op initiatief van Eurostat ontwikkelde modules. Tot slot schetsen we kort de krachtlijnen van een mogelijke werkwijze die toelaat om op basis van de EAK, maar met toevoeging van een aantal elementen een instrument te construeren dat beter toelaat om de overgang van school naar werk op te volgen en te evalueren.¹

overgang van school naar werk dreigen immers ook te leiden tot een verlies van opgebouwde competenties en kunnen wijzen op een gebrek aan evenwicht tussen vraag en aanbod naar vaardigheden.

Voldoende redenen dus voor overheden en beleidsmakers om aandacht te hebben voor en investeringen te doen in de ontwikkeling van instrumenten die toelaten om op een adequate manier op te volgen hoe jongeren de overgang van school naar werk maken en of deze overgang succesvol wordt gemaakt of niet.

Inleiding

De ontwikkeling naar volwassenheid omvat uiteraard meer aspecten dan enkel maar de overgang van school naar werk. Toch vormt het er een erg belangrijk onderdeel van. Het betekent niet alleen een eerste stap zetten naar financiële onafhankelijkheid, maar ook naar het uitbouwen van een carrière. Bovendien oefent de initiële arbeidsloopbaan een grote invloed uit op de verdere ontwikkeling ervan. Onderzoek wijst uit dat de kwetsuren die men tijdens deze initiële fase eventueel oploopt gedurende langere tijd hun nadelige effecten laten voelen. Deze nadelige effecten van een mank lopende arbeidsmarktintrede tonen zich trouwens niet alleen op individueel vlak. Problemen bij de

De Enquête naar de Arbeidskrachten

Werkwijze

De enquête naar de arbeidskrachten is een gegevensverzameling uitgevoerd door de Nationale Instituten voor de Statistiek onder coördinatie van Eurostat. Ze heeft als belangrijkste doel het opstellen van internationaal vergelijkbare statistieken over de werkende, de werkloze en de inactieve bevolking, evenals het ter beschikking stellen van arbeidsinformatie die men niet kan verkrijgen via administratieve bronnen. In de praktijk ondervraagt men hiervoor in België elk kwartaal meer dan 10 000 huishoudens of 21 000 personen van 15 jaar en ouder.²

Naast de standaardvragenlijst voegt men elk jaar bij de enquête van het tweede kwartaal een module toe die toelaat om op basis van een beperkt aantal vragen voor wisselende specifieke thema's bijkomende informatie te verzamelen. In de voorbije jaren betroffen deze modules onder andere de werkgelegenheid van gehandicapten, de situatie van migranten op de arbeidsmarkt en de arbeidstijdregelingen.

In 2000 en 2009 werd telkens een module toegevoegd met als doel te komen tot een vergelijkbare reeks gegevens over de toegang van jongeren tot de arbeidsmarkt, ten einde de vorderingen bij de gemeenschappelijke doelstellingen van de Europese werkgelegenheidsstrategie en het sociale integratieproces te kunnen volgen.

Tabel 1.

Werkloosheidsgraad bij jongeren en aandeel jongeren dat vroegtijdig de school verlaat voor België en de buurlanden (%)

	Werkloosheidsgraad jongeren (< 25), 2 ^{de} kwartaal 2009	% vroegtijdige schoolverlaters, 2009
EU 27	19,6	14,4
België	19,8	11,1
Duitsland	11,5	11,1
Frankrijk	21,9	12,3
Luxemburg	13,0	7,7
Nederland	6,3	10,9
Brussel	29,4	15,6
Vlaanderen	15,5	8,6
Wallonië	24,5	13,8

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 2.

Aandeel jongeren en oudere werknemers met een vast of tijdelijk contract (%)

	2000		2009	
	< 25 jaar	25 jaar en +	< 25 jaar	25 jaar en +
Vast contract	69,2	93,3	66,8	94,0
Tijdelijk contract	30,8	6,7	33,2	6,0
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 3.

Aandeel jongeren en oudere werknemers met een voltijds of deeltijds contract (%)

	2000		2009	
	< 25 jaar	25 jaar en +	< 25 jaar	25 jaar en +
Voltijds contract	80,3	79,1	75,7	74,3
Deeltijds contract	19,7	20,9	24,3	25,7
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Voor de module 2000 werden enkel respondenten tussen 15 en 34 jaar die het onderwijs voor het eerst verlaten hadden tussen 1990 en 2000 bevestigd. Het ging om een effectieve steekproef van 2 930 individuen – 393 in Brussel, 1 439 in Vlaanderen en 1098 in Wallonië. De module 2009 werd in principe afgenomen bij alle EAK-respondenten van leeftijdsgroep 15-34 jaar. Dit resulteerde in een effectieve steekproef van 6 073 individuen – 793 in Brussel, 2 975 in Vlaanderen, 2 305 in Wallonië. De verzamelde informatie betreft enerzijds algemene inlichtingen over het reguliere onderwijs dat men volgde (jaar van verlaten van het onderwijs, werk tijdens de studies, ...), anderzijds gegevens over de situatie na het verlaten van het onderwijs en in het bijzonder over de eerste baan.

Hoewel het aantal vragen waaruit deze modules bestaan erg beperkt is – de module 2009 bevat informatie over elf door Eurostat bepaalde variabelen – en het aantal variabelen dat men ermee kan construeren bijgevolg erg klein, toch is de erin vervatte informatie om verschillende redenen erg nuttig. Vooreerst omdat men deze specifieke gegevens kan koppelen aan de informatie die standaard via de enquête beschikbaar is. Bovendien garandeert de coördinatie door Eurostat ook op dit vlak de internationale vergelijkbaarheid.

Enkele resultaten

Om een beter zicht te geven op het nut van de gegevens die men via deze procedure verzamelt, presenteren we in de volgende paragraaf een beperkt aantal resultaten van de EAK 2009. Waar mogelijk vergelijken we deze gegevens met de situatie ten tijde van de eerste module 'overgang van school naar werk'.

Gegevens op basis van de standaard EAK-vragenlijst

De EAK levert standaard, dus ook zonder de toevoeging van de specifieke thematische modules, een aantal gegevens op die toelaten om de situatie van jongeren op de arbeidsmarkt tussen landen te vergelijken.

Twee belangrijke indicatoren die op die manier kunnen worden geconstrueerd, zijn de werkloosheids- en

de werkzaamheidsgraad van jongeren (en meer algemeen van de verschillende leeftijdsgroepen binnen de bevolking), evenals het aandeel van jongeren die vroegtijdig het onderwijs verlieten (tabel 1).

De algemene vragenlijst laat ook toe om na te gaan of jongeren in andere jobs terecht komen dan oudere werknemers. Omwille van de continuïteit in het gebruik van de algemene vragenlijst laat de jaarlijkse enquête ook toe om na te gaan of het eventuele specifieke karakter van de jongerenarbeidsmarkt over de tijd wijzigt.

Wat betreft het contracttype blijkt dat jongeren zowel in 2000 als in 2009 meer dan ouderen terecht komen in tijdelijke contracten en dat dit aandeel voor de jongeren maar niet voor de ouderen, over de tijd lichtjes is gestegen (tabel 2). Daartegenover staat dat jongeren niet meer dan ouderen in deeltijdse contracten werken, maar dat voor beide groepen geldt dat het aandeel van de deeltijdse contracten over de tijd nagenoeg dezelfde stijging kende (tabel 3).

Voor de beroepsgroepen is de belangrijkste vaststelling de stijging van het aandeel van de jongeren tewerkgesteld als dienstverlenend of verkoops personeel en de afname van jongeren die werken als ongeschoolde arbeider of ongeschoolde bediende (tabel 4). Jongeren werken duidelijk ook meer dan ouderen als ambachtslieden of ambachtelijke vakarbeiders, maar zonder dat deze verhouding over de tijd wijzigt.

Gegevens op basis van de specifieke EAK-modules over de overgang van school naar werk

De algemene, jaarlijks georganiseerde 'standaard'-EAK laat toe om voor de jongerenarbeidsmarkt een aantal indicatoren te ontwikkelen, de ontwikkeling ervan over de tijd te volgen, haar te vergelijken met de arbeidsmarkt van oudere generaties en vergelijkingen tussen landen te maken. De basis van deze indicatoren is in dat geval de job die jongeren op het ogenblik van de enquête innemen.

De specifieke modules over de overgang van school naar werk die in 2000 en 2009 werden toegevoegd, focussen daarentegen op de eerste significante job en pogen ook een zicht te krijgen op het intredeproces.

Een eerste belangrijk gegeven over het intredeproces is het *jaar waarin men voor het eerst het onderwijs verlaat*. Op basis van de EAK-module blijken Vlaamse jongeren in 2009 gemiddeld op 20 jarige leeftijd voor het eerst het reguliere onderwijs te verlaten; in 2000 lag die gemiddelde leeftijd lichtjes lager (tabel 5). Als we een onderscheid maken naar onderwijsniveau dan is deze toename vooral toe te schrijven aan de jongeren die het reguliere onderwijs verlaten met een laag onderwijsniveau.

Omdat de overgang van school naar werk niet langer een eenmalige gebeurtenis blijkt te zijn, werd in 2009 ook gepeild naar de laatste keer waarop men het onderwijs verliet. 13,5% van de respondenten blijken ooit het regulier onderwijs een eerste keer voor meer dan een jaar te hebben verlaten om

daarna terug te keren. Een aantal onder hen zijn trouwens op het ogenblik van de enquête nog aan deze tweede onderwijsperiode bezig.

Als we nagaan welke jongeren terugkeren naar het onderwijs maakt het onderwijsniveau dat ze zelf bereikten kennelijk weinig verschil. Hun sociale afkomst lijkt een grotere invloed uit te oefenen. De kans dat jongeren terugkeren naar het onderwijs neemt toe naarmate hun vader of moeder zelf een hoger onderwijsniveau bereikten (tabel 6).

Tabel 7 toont of jongeren die opnieuw zijn gaan studeren tussen de eerste en de laatste keer dat zij het onderwijs voor meer dan een jaar verlieten actief werkzoekend waren en hoe lang hun werkloosheidsperiode duurde.

Tabel 4.

De beroepsgroepen van jongeren en oudere werknemers (%)

	2000		2009	
	< 25 jaar	25 jaar en meer	< 25 jaar	25 jaar en meer
Strijdkrachten	0,7	1,0	0,6	0,7
Leden uitvoerende macht, bedrijfsleiders, hoger kader	2,4	11,3	3,7	11,9
Intellectuele & wetenschappelijke beroepen	14,0	19,5	15,8	22,3
Intermediaire beroepen	10,4	11,3	9,8	11,8
Bedienden in administratieve functies	14,4	15,9	12,1	15,3
Dienstverlenend en verkoopspersoneel	17,4	10,4	21,9	10,6
Landbouwers & gesch. arb. in landbouw en visserij	1,8	1,9	2,0	1,8
Ambachtslieden & ambachtelijke vakarbeiders	18,1	11,6	17,3	9,2
Machine- & installatiebestuurders, montagearbeiders	7,5	6,5	7,3	7,3
Ongeschoolde arbeiders & bedienden	13,2	10,7	9,4	9,0
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 5.

Leeftijd waarop men het onderwijs verlaat naar onderwijsniveau

	Allen	Onderwijsniveau		
		Laag	Midden	Hoog
Gemiddelde leeftijd eerste keer verlaten onderwijs in 2000	19,5 jaar	16,9 jaar	18,8 jaar	22,1 jaar
Gemiddelde leeftijd eerste keer verlaten onderwijs in 2009	20,0 jaar	17,8 jaar	19,0 jaar	22,2 jaar
Gemiddelde leeftijd laatste keer verlaten onderwijs in 2009	20,5 jaar	18,2 jaar	19,5 jaar	22,7 jaar
Percentage jongeren dat opnieuw ging studeren nadat het onderwijs voor minstens één jaar werd verlaten (2009)	13,5%	12,2%	13,5%	14,3%

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Hoewel deze gegevens niet toelaten te besluiten of werkloosheid al dan niet een invloed had op de beslissing om opnieuw te gaan studeren, valt op dat meer dan de helft (53%) van de jongeren die hun onderwijsloopbaan na één jaar hervatten, werkloos was in de tussenliggende periode. Bijna 16% van de respondenten die opnieuw gaan studeren zijn, is minstens één jaar werkloos geweest. Wat het geslacht betreft, zijn de verschillen niet echt groot. Al zijn de vrouwen die hun onderwijs carrière hervatten relatief meer dan bij de mannen te vinden in de categorieën die meer dan drie maanden werkloos zijn. Bij een differentiatie naar onderwijsniveau vallen vooral de verschillen op binnen de groep die nooit werkloos was tussen de twee onderwijsperiodes, evenals de grote groep laag opgeleiden die het onderwijs hervatte na een onderbrekingsperiode waarin ze minstens een jaar werkloos waren.

Een tweede belangrijk aspect van de intredepoblematiek is of jongeren al dan niet werkervaring hebben. Jongeren die de overgang van school naar werk maken zijn immers per definitie outsiders op

de arbeidsmarkt. *Of ze al dan niet tijdens hun onderwijsloopbaan ervaring met de arbeidsmarkt hebben opgedaan*, kan deze status van outsider eventueel mildereren. Het is nuttig om hierbij een onderscheid te maken tussen vormen van werkervaring die deel uitmaken van de gevolgde opleiding en werkervaring als resultaat van allerlei vormen van studentenjobs. Een eerste reden om dit onderscheid te maken is dat men kan veronderstellen dat werkervaring als onderdeel van een studieprogramma vaardigheden oplevert die dichter liggen bij de aard van de gevolgde studies en die dus meer waarde hebben voor de werkgever. Een tweede reden is dat er in de internationale literatuur erg veel discussie is over de mate waarin betaald werk tijdens de studies al dan niet een nadelige invloed uitoefent op de onderwijsresultaten.

De EAK-module 2009 hanteert als norm of iemand tijdens de studieperiode minstens een maand betaalde of onbetaalde arbeid heeft verricht. 51,8% van de EAK-respondenten zegt dat dit voor hen niet het geval is. 12,8% verrichte geen betaalde

Tabel 6.

Rol van het onderwijsniveau van de ouders bij het terugkeren naar het onderwijs (%)

		Terug naar school na 1 jaar verlaten onderwijs		
		Ja	Nee	Totaal
Onderwijsniveau ouders	Laag	11,4	88,6	100
	Midden	13,8	86,2	100
	Hoog	16,4	83,6	100
	Allen	13,6	86,4	100

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 7.

Werkloosheidsperiode tussen twee onderwijsperiodes in (%)

	Allen	Geslacht		Onderwijsniveau		
		Man	Vrouw	Laag	Midden	Hoog
Niet werkloos geweest	46,6	47,0	46,2	40,7	41,8	53,7
< 1 maand werkloos	14,4	14,6	14,2	n.m.	15,8	17,0
< 3 maanden werkloos	11,2	13,9	8,0	n.m.	14,2	8,2
< een jaar werkloos	11,8	10,7	13,2	13,9	11,8	11,1
Minstens 1 jaar werkloos	15,9	13,7	18,4	33,0	16,3	9,9
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Noot: n.m.: cijfers zijn niet meegedeeld wegens te lage betrouwbaarheid.

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

arbeid, maar participeerde wel aan een onbetaalde stage. 26,7% verrichtte betaalde arbeid buiten het onderwijsprogramma, 6% als onderdeel van het onderwijsprogramma, 2,6% zowel als onderdeel van als buiten het onderwijsprogramma.

Heeft het al dan niet verrichten van (on)betaalde arbeid tijdens de studieloopbaan een invloed op de arbeidsmarktsituatie op het ogenblik van de enquête? Tabel 8 geeft de arbeidsmarktsituatie op het moment van het interview naargelang ze tijdens hun studies al dan niet betaalde of onbetaalde arbeid verrichtten. De gegevens betreffen enkel personen die het onderwijs al hebben verlaten.

Op basis van deze gegevens lijkt het verrichten van betaalde arbeid binnen en buiten het onderwijsprogramma de kans op werken op een later moment in de loopbaan positief te beïnvloeden. De werkgelegenheidsgraad van die personen bedraagt 89,4%. Degene die tijdens hun studies betaalde arbeid verricht hebben maar enkel buiten het onderwijsprogramma, kennen een werkgelegenheidsgraad van

88,5%. Heel opvallend is dat de personen die noch betaalde noch onbetaalde arbeid verricht hebben, een veel lagere werkgelegenheidsgraad kennen, vaker werkloos zijn en nog vaker inactief zijn. Met deze conclusie moet men echter omzichtig omspringen. Of men al dan niet betaalde of onbetaalde arbeid verricht tijdens de onderwijsloopbaan is mede afhankelijk van andere factoren en heeft bovendien niet noodzakelijk voor alle jongeren eenzelfde betekenis. Het volgen van een bepaalde onderwijsrichting is immers mede bepalend voor het feit of iemand als onderdeel van het onderwijsprogramma werkervaring opdoet; net zoals de keuze voor een bepaalde onderwijsrichting mogelijk al een impliciete keuze inhoudt voor latere arbeidsmarktparticipatie of niet.

Tabel 9 geeft aan dat de betekenis van werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan – ofwel in de vorm van betaalde dan wel in de vorm van onbetaalde arbeid – voor mannen en vrouwen niet hetzelfde is. Hoewel ook voor vrouwen die tijdens de onderwijsloopbaan werkervaring opdeden geldt

Tabel 8.
Werkervaring tijdens onderwijsloopbaan en arbeidsmarktpositie (%)

Betaalde arbeid van minstens 1 maand ...	Arbeidsmarktsituatie			Totaal
	Werkloos	Werkend	Inactief	
onderdeel van onderwijsprogramma	10,0	82,6	7,4	100
buiten onderwijsprogramma	7,0	88,5	4,5	100
onderdeel en buiten onderwijsprogramma	8,0	89,4	2,6	100
geen betaalde arbeid, wel onbetaalde stage	8,6	85,0	6,4	100
geen betaalde of onbetaalde arbeid verricht	12,3	71,7	16,0	100
<i>Allen</i>	9,8	80,3	9,9	100

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 9.
Werkervaring tijdens onderwijsloopbaan en arbeidsmarktpositie, naar geslacht (%)

		Arbeidsmarktsituatie bij interview			
		Werkloos	Werkend	Inactief	Totaal
Werkervaring	Man	8,9	88,0	3,1	100
	Vrouw	6,9	85,5	7,6	100
Geen werkervaring	Man	13,2	77,8	9,0	100
	Vrouw	11,4	65,1	23,6	100

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

dat ze relatief meer inactief zijn dan mannen op het ogenblik van het interview, is de kans dat dit laatste het geval is veel groter voor vrouwen die geen werkervaring opdeden.

Als men enkel rekening houdt met jongeren die aan de arbeidsmarkt participeren is er een duidelijk verband tussen het al dan niet opdoen van werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan en de kans op werkloosheid op het moment van de enquête. Maar het verschil tussen mannen en vrouwen is verwaarloosbaar. Voor mannen met werkervaring is de werkloosheidsgraad 9,1%, voor vrouwen 7,5%; voor mannen zonder werkervaring is de werkloosheidsgraad 14,5%, voor vrouwen zonder werkervaring 14,8%.

Ook het onderwijsniveau blijkt een duidelijke invloed uit te oefenen op het al dan niet opdoen van werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan (tabel 10).

Opvallend is dat voor elke vorm van betaalde of onbetaalde arbeid geldt dat hij meer voorkomt bij jongeren die met een hoger diploma het onderwijs verlieten. Enkel bij wie nooit onbetaalde of betaalde arbeid verrichtte, neemt men de omgekeerde relatie waar.

Bij een differentiatie naar onderwijsniveau valt vooral op dat een veel groter deel van de lager opgeleiden zonder werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan op het moment van de enquête inactief zijn dan dit het geval is voor diegenen die tijdens de onderwijsloopbaan wel werkervaring verwierven (tabel 11). Voor de andere onderwijsniveaus geldt ook dat wie geen werkervaring verwierf een relatief grotere kans heeft om inactief te zijn maar het verschil is veel minder uitgesproken.

Houdt men enkel rekening met wie participeert op de arbeidsmarkt dan lijkt werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan voor lager opgeleiden iets meer

Tabel 10.

Werkervaring tijdens onderwijsloopbaan naar onderwijsniveau (%)

Betaalde arbeid van minstens 1 maand ...	Onderwijsniveau		
	Laag	Midden	Hoog
als onderdeel van onderwijsprogramma	4,8	6,6	6,5
buiten onderwijsprogramma	12,4	28,8	40,4
als onderdeel en buiten onderwijsprogramma	0,8	3,4	4,0
geen betaalde arbeid, wel onbetaalde stage	6,3	14,2	18,3
geen betaalde of onbetaalde arbeid verricht	75,7	47,0	30,8
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 11.

Werkervaring tijdens onderwijsloopbaan en arbeidsmarktpositie, naar onderwijsniveau (%)

		Arbeidsmarktsituatie bij interview			
		Werkloos	Werkend	Inactief	Totaal
Werkervaring	Laag	23,6	63,6	12,8	100
	Midden	8,5	84,5	7,0	100
	Hoog	3,4	94,6	2,0	100
Geen werkervaring	Laag	21,1	46,0	32,9	100
	Midden	11,3	77,7	11,0	100
	Hoog	4,3	89,7	6,0	100

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

dan voor hoger opgeleiden bescherming te bieden tegen het risico van werkloosheid op het ogenblik van de enquête. Laag opgeleiden met werkervaring

hebben een werkloosheidsgraad van 27,0% tegenover 31,5% voor lager opgeleiden zonder werkervaring tijdens de onderwijsloopbaan; voor de midden

Tabel 12.

Kanaal waarlangs jongeren hun eerste significante job vonden, naar onderwijsniveau (%)

	Allen	Onderwijsniveau		
		Laag	Midden	Hoog
Rechtstreeks, spontane sollicitatie bij werkgever	26,0	21,8	25,5	28,0
Familie of vrienden	19,4	30,4	22,1	12,4
Advertenties in pers of op internet	12,6	7,7	11,5	15,7
Onderwijsinstelling	11,8	9,7	10,0	14,6
Uitzend-, wervings- of selectiebureau	9,0	11,2	10,2	7,0
Openbare dienst voor arbeidsbemiddeling	7,9	9,3	8,2	7,0
In bedrijf waarin werkervaring opgedaan tijdens studies	5,2	n.m.	5,3	6,3
Gestart met eigen bedrijf	2,4	n.m.	2,2	2,7
Werkgever nam zelf contact op	2,1	n.m.	1,5	3,3
Via dienstencheckonderneming of andere manier	3,6	5,1	3,4	3,1
<i>Totaal</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Noot: n.m.: cijfers zijn niet meegedeeld wegens te lage betrouwbaarheid.

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 13.

Contracttype in eerste job en op moment van interview (%)

		Situatie op het ogenblik van het interview				
		Bepaalde duur	Onbepaalde duur	Zelfstandige/helper	Geen job	Totaal
Situatie eerste job	Bepaalde duur	31,5	45,5	2,2	20,8	100,0
	Onbepaalde duur	2,4	86,5	3,8	7,2	100,0
	Zelfstandige/helper	1,5	14,2	76,0	8,2	100,0
	<i>Allen</i>	<i>9,4</i>	<i>72,3</i>	<i>7,7</i>	<i>10,6</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Tabel 14.

Contracttype in eerste job en op moment van interview (%)

		Situatie op het ogenblik van het interview				
		Voltijds	Deeltijds	Zelfstandige/helper	Geen job	Totaal
Situatie eerste job	Voltijds	79,4	6,8	3,6	10,3	100,0
	Deeltijds	17,8	66,7	2,1	13,4	100,0
	Zelfstandige/helper	12,8	3,0	76,0	8,2	100,0
	<i>Allen</i>	<i>66,9</i>	<i>14,9</i>	<i>7,7</i>	<i>10,6</i>	<i>100,0</i>

Bron: Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

opgeleiden zijn deze cijfers respectievelijk 9,2% en 12,7%; voor de hoog opgeleiden 3,5% en 4,6%.

Een derde belangrijk aspect van het intredeproces is *hoe jongeren hun eerste job vinden*. Wat het zoekproces betreft peilt de EAK-module enkel naar het kanaal waarlangs jongeren hun eerste significante baan van drie maanden vonden (tabel 12).

De rechtstreekse, spontane sollicitatie bij de werkgever komt op de eerste plaats. 26% van de respondenten vond via een spontane sollicitatie bij de werkgever hun eerste significante job. Bij hoog- en middengeschoolden is dit het belangrijkste kanaal om een job te vinden. Bij laaggeschoolden zijn de familie of vrienden nog belangrijker om een job te vinden. Meer dan 30% van de laaggeschoolden vond een eerste significante baan via een vriend of familielid. Bij hooggeschoolden zijn de familie of vrienden minder belangrijk om een job te vinden, dit kanaal komt bij hen pas op de vierde plaats. Advertenties in de pers of op het internet zijn voor hooggeschoolden het tweede belangrijkste kanaal om een job te vinden en op de derde plaats komt de onderwijsinstelling. Bij laaggeschoolden komen de uitzend-, wervings- en selectiebureaus op de derde plaats. De openbare diensten voor arbeidsbemiddeling zijn het vindkanaal voor een kleine 8% respondenten, vroegere ervaring tijdens de studies voor iets meer dan 5%. Bij 3,3% van de hooggeschoolden nam de werkgever zelf contact op.

Gegevens over loopbaanontwikkeling

In de EAK-modules worden gegevens verzameld over de eerste betekenisvolle baan, waarbij een dergelijke baan in de module 2009 gedefinieerd wordt als een baan van minstens drie maanden. In de 'standaard' EAK verzamelt men gegevens over de baan op het ogenblik van het interview. Dit laat toe om na te gaan in welk opzicht jongeren na verloop van tijd eventueel in banen terecht komen met andere karakteristieken.

Tabel 13 en 14 vergelijken we het contracttype in de eerste job van minstens drie maanden en het contracttype op het moment van het interview, met andere woorden wordt bekeken of men hetzelfde type job had, een ander type job of geen werk meer had. In de rijen geven we het type van de eerste

job weer, in de kolommen wordt de arbeidsmarkt-situatie op het moment van het interview weergegeven.

31,5% van de werknemers met een eerste job als loontrekkende in een contract van bepaalde duur hebben ook een contract van bepaalde duur op het moment van het interview; 45,4% is overgegaan naar een contract van onbepaalde duur; 2,2% is zelfstandige of helper geworden. Opmerkelijk is dat 20,8% van de personen die gestart zijn met een contract van bepaalde duur, geen baan heeft op het moment van het interview.

Bij personen die een contract van onbepaalde duur hadden in hun eerste job, zien we dat 86,5% nog steeds werknemer is met een contact van onbepaalde duur. Daarnaast zien we dat 2,4% een contract heeft van bepaalde duur en 3,8% is zelfstandige of helper geworden. 7,2% van de personen die gestart zijn met een contract van onbepaalde duur had geen job op het moment van het interview. Dit is een groot verschil in vergelijking met de 20,8% bij de werknemers met een contract van bepaalde duur.

Van degene die gestart zijn als zelfstandige of helper zit op het moment van het interview nog 76% in hetzelfde statuut, 1,5% heeft een contract van bepaalde duur, 14,2% is werknemer geworden met een contract van onbepaalde duur en 8,2% heeft geen job op het moment van het interview. In zijn totaliteit zien we dat 10,6% van degene die ooit een job van minstens drie maanden gehad hebben geen job meer hebben op het moment van het interview. We moeten rekening houden met het feit dat het interview afgenomen is in het tweede kwartaal van 2009, dit is in volle crisisperiode, waarin de jongeren sterk getroffen werden. Opgemerkt dient te worden dat degene die in hetzelfde statuut zitten in hun eerste job en op het moment van het interview niet noodzakelijkerwijze in dezelfde job zitten. Ze kunnen ook van job veranderd zijn maar bijvoorbeeld van een contract van onbepaalde duur naar een ander contract van onbepaalde duur overgegaan zijn. Van degene die ooit een eerste job gehad hebben van minstens drie maanden is 51,5% ondertussen van job veranderd.

Tabel 14 toont aan dat 79,4% van degenen die gestart zijn in een voltijdse job op het moment van

het interview nog steeds als voltijds werknemer werkte, 6,8% had een deeltijdse baan, 3,6% werkte als zelfstandige of helper en 10,3% had geen job. Het risico om later werkloos of inactief te zijn, is het grootst bij degenen die starten in een deeltijdse job. 13,4% van hen had geen job op het moment van het interview. 17,8% is overgegaan naar een voltijdse job en 66,7% heeft nog steeds een deeltijdse job.

Slotbeschouwing

De gegevens die hiervoor werden gepresenteerd illustreren voldoende dat de standaard vragenlijst van de enquête naar de arbeidskrachten, evenals de toegevoegde module over de overgang van school naar werk belangrijke informatie oplevert over de arbeidsmarktsituatie van jongeren bij het begin van hun loopbaan.

Zelfs al gaat het slechts om eerste resultaten van de enquête 2009 waarop vooralsnog geen verdere analyses werden gedaan om de invloed van bepaalde variabelen op de resultaten inzake arbeidsmarktintrede verder te onderzoeken, toch geven ze duidelijk aan welke soort inzichten op basis van EAK-gegevens en de specifieke EAK-module beschikbaar zijn.

Geeft de EAK-werkwijze ons een goed monitoring instrument?

Voor België is de EAK-module zo niet de enige dan toch zeker de belangrijkste bron voor gegevens die zowel onderwijsniveau als arbeidsmarktintrede betreffen en die gebaseerd zijn op een grote representatieve steekproef. Bovendien gaat het om gegevens die toelaten om internationale vergelijkingen te maken, om wijzigingen over de tijd te detecteren, om de positie op de arbeidsmarkt van verschillende generaties te vergelijken en, meer specifiek voor de toegevoegde modules, om een aantal karakteristieken van de eerste baan te vergelijken met de situatie van de jongeren op het ogenblik van de enquête.

De enquête naar de arbeidskrachten en de eraan toegevoegde modules vormen dus potentieel een bruikbaar instrument voor de monitoring van de

manier waarop jongeren de overgang van school naar werk maken. Ze kunnen ook de problemen op het vlak van aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt blootleggen.

Niettemin is het zo dat mits een min of meer beperkte inspanning de bruikbaarheid van de EAK voor monitoring van de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt en van de initiële arbeidsloopbaan nog sterk zou verhogen. Drie aanpassingen – twee op het vlak van de werkwijze, een op het vlak van de verzamelde gegevens – lijken hier van primordiaal belang.

In de eerste plaats vraagt een degelijk systeem van monitoring om een systeem van op kortere termijn regelmatig terugkerende modules met een vast onderwerp. De module over de overgang van school naar werk kan dan bijvoorbeeld om de vier of vijf jaar gehouden worden in plaats van nu met een tussenpauze van tien jaar. Dit vermindert ook aanzienlijk de tijd en de kosten om de module voor te bereiden, te implementeren, te verwerken en te verspreiden. Om resultaten over de tijd zinvol te kunnen bestuderen, is het bovendien nodig dat de inhoud zo constant mogelijk blijft over de jaren heen. De ervaring met de twee onder coördinatie van Eurostat toegevoegde modules over de overgang van school naar werk toont ons dat de vergelijkbaarheid beperkt wordt door het grote aantal wijzigingen die werden doorgevoerd. Zo nam de module in 2000 als uitgangspunten de eerste keer schoolverlaten en de eerste baan van zes maanden, in 2009 de laatste keer schoolverlaten en de eerste baan van drie maanden. De bruikbaarheid voor monitoring wordt op die manier beperkt. Hoewel in de Belgische enquête een aantal vragen werden ingelast om het eerste probleem – eerste versus laatste keer schoolverlaten – te omzeilen, maken deze verschillen de vergelijking tussen de situatie in 2000 en deze van 2009 erg moeilijk, zometert onmogelijk.

In de tweede plaats is het wenselijk na te denken over de mogelijkheden om het aantal intreders in de steekproef te vergroten. We stellen vast dat het aantal jongere respondenten dat voor de bevraging met de specifieke modules in aanmerking komt al bij al nog erg klein is, zeker als men geïnteresseerd is in deelpopulaties of regionale vergelijkingen. Het vergroten van de EAK-steekproef en zelfs het

'over-samplen' van een bepaalde leeftijdsgroepen is echter niet zo evident, onder meer omdat het extra middelen en extra enquêteurs vraagt. Een mogelijk alternatief is dat de modules net als de gewone vragenlijst ook voor verschillende kwartalen worden georganiseerd.

Ten slotte, maar zeker niet in het minst, is er de kwestie van de gegevens die via de module, in samenspel met de gewone vragenlijst, worden verzameld. Tegen de achtergrond van het internationale onderzoek over de overgang van school naar werk kent de huidige praktijk belangrijke beperkingen. Het probleem is niet zozeer dat de module slechts een (te) beperkt aantal vragen bevat, maar eerder dat de variabelen die men op basis ervan kan construeren enkel indicatoren opleveren voor wat men in twee opzichten kan beschouwen als een traditionele definitie van een (al dan niet) succesvolle overgang van school naar werk.

De module laat toe om een systeem van monitoring te construeren dat toelaat om over de tijd op te volgen of schoolverlaters al dan niet een baan hebben, welk soort contract (voltijds versus deeltijds, onbepaalde versus bepaalde duur) ze hebben en hoe snel na schoolverlaten ze een baan vinden. Deze gegevens zijn uiteraard belangrijk. Maar internationaal onderzoek wijst duidelijk op de noodzaak om de initiële arbeidsloopbaan te benaderen vanuit een ruimere visie op een succesvolle overgang van school naar werk en op de factoren die een invloed hebben op het rendement van investeringen in onderwijs.

Een meer volledige karakterisering van een succesvolle overgang van school naar werk zou idealiter ook oog moeten hebben voor de vraag of men een eerste baan vindt

- met aanvaardbaar loon (of beloningspakket), werkomstandigheden en arbeidsvoorwaarden;
- overeenkomend met de opleidingen/of met de eigen voorkeuren;
- de mogelijkheid inhoudend om bij te leren en 'competenties' te ontwikkelen en toelaat om een beroeps carrière uit te bouwen of 'inzetbaar' te blijven op de arbeidsmarkt.

Voor een aantal van deze dimensies zijn er op basis van de standaard EAK wel degelijk indicaties te vinden. Maar deze indicaties betreffen in dat geval

de baan die men heeft op het ogenblik van het interview en hier toont zich de tweede beperking van de EAK-werkwijze, zoals ze tot hiertoe werd toegepast.

Op basis van de beschikbare informatie is het niet of slechts beperkt mogelijk na te gaan welk parcours jongeren doorlopen tussen hun eerste baan van minstens drie maanden en de baan die ze hebben op het ogenblik van het interview. De gegevens laten toe om de duur van elk van deze episodes – van schoolverlaten tot eerste baan en van eerste baan tot baan op het moment van het interview – te bepalen, maar over wat er zich tijdens deze episodes afspeelt weet men niets.

Beide aspecten – een bredere blik op karakteristieken die iets zeggen over het succes van de arbeidsmarktintrede én een meer indringende blik op het verloop van de intrede – verdienen niet alleen meer aandacht. Ze vormen een noodzakelijke voorwaarde voor een betere monitoring en vooral van een begrip van de mechanismen die de overgang drijven en differentiëren binnen de groep van arbeidsmarktintreders veroorzaken.

Een goed voorbeeld van een werkwijze die oog heeft voor deze beide aspecten – bredere definitie van succes én procesbenadering van de overgang van school naar werk – is het SONAR-onderzoekprogramma, dat sinds 1996 op initiatief van de toenmalige Afdeling Beleidscoördinatie van het Departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, werd opgezet.³ Deze gegevensbank, opgebouwd op basis van survey onderzoek bij representatieve steekproeven uit meerdere cohorten van Vlaamse jongeren, laat niet enkel toe om de tijdsdimensie van de onderwijsloopbaan, het intredeproces en de initiële arbeidsloopbaan nauwkeurig in kaart brengen; maar bevat bovendien de nodige gegevens om de ruimere definitie van 'succes' toe te passen op de eerste baan, evenals op de baan waarin de jongeren werken op latere momenten in hun loopbaan.

Wat te doen in de toekomst?

Dit korte overzicht van welke gegevens de EAK (en meer specifiek de speciale module) levert als basis voor een systeem van monitoring van de overgang

van school naar werk (of van de intrede op de arbeidsmarkt), leidt tot de vaststelling dat de gevolgde werkwijze belangrijke beperkingen kent, zelfs als vergelijkbaarheid van de modules over de tijd beter gegarandeerd zou worden. Ze levert te weinig gegevens zowel om de verschillende dimensies van succes bij de overgang te kunnen beoordelen als om meer inzicht te krijgen in de mechanismen die een loopbaan van jongeren structureren. Anders gezegd: er is nood aan gegevens die een bredere beoordeling van succes mogelijk maken en die bovendien toelaten om (via de longitudinale aanpak) meer inzicht te verwerven in de mechanismen die jongeren over verschillende loopbaanpaden sorteren.

Mogelijk biedt de aan de gang zijnde voorbereiding van een nieuwe wettelijke basis voor de Labour Force Survey (LFS) een mogelijkheid om een aantal van de hierboven gesignaleerd beperkingen op te heffen. Voor een aantal aspecten – bijvoorbeeld het over de tijd constant houden van de vraagstelling in de modules – denkt Eurostat zeker al in deze richting, maar het lijkt belangrijk dat de betrokken instanties ook de mogelijkheid tot een meer longitudinale aanpak en een uitgebreide definitie van ‘succes’ op de agenda plaatsen.

Maar wat denkt u – en zeker de voorstanders van een zogeheten ‘evidence-based policy’ – van de volgende idee?

Stel dat de Belgische, Vlaamse, Waalse en Brusselse overheden een gezamenlijk initiatief nemen om de jaarlijks uitgevoerde EAK op geregelde tijdstippen – om de twee jaar? – aan te vullen met een

module met een beperkt aantal vragen gebaseerd op de ervaring met de SONAR-vragenlijst (over overscholing, over bijleren tijdens de eerste baan, over tevredenheid en jobkwaliteit) én met beperkte kalender die toelaat om de cruciale passages in de loopbanen van de intreders te bepalen. De kost van een dergelijke onderneming is wellicht marginaal in vergelijking met de EAK zelf; de meeropbrengst op het vlak van gegevens over de overgang van school naar werk aanzienlijk.

Utopisch? Hoe heette het ook alweer: Nil volentibus arduum. Doen dus!

Anja Termote
FOD Economie

Walter Van Trier
Steunpunt Studie en Schoolloopbanen

Noten

1. Een meer uitgebreide versie van deze tekst werd gepresenteerd op: Transition des Jeunes Ecole – Vie Actieve, Colloque européen organisé par la Commission Consultative Formation Emploi Enseignement de la région Bruxelloise dans le cadre de la Présidence belge de l’UE, Brussel, 29-30 november 2010.
2. De resultaten vindt men gepubliceerd op de website van ADSEI (<http://statbel.fgov.be/>) of deze van Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>).
3. Voor meer informatie zie: www.steunpuntloopbanen.be.